

Mekan [Kültürel] Bellek İlişkisi ve Yer Adları

Place names and cultural memory

Murat Gülbetkin^{1*}; Mustafa Öztürk²

¹Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Öğrencisi

²Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi

Özet

Bu çalışmanın amacı kolektif olarak oluşturulan kültürel bellek ile yer adları arasındaki ilişkiyi teorik olarak ortaya koymaktır. Bu amaçla öncelikle bireysel ve toplumsal hafıza üzerinde durulacaktır. Ardından geleneğin inşa edilmesi sürecinde etkili olan psikolojik faktörler göz önüne alınarak toplumsal hafızanın kültürel belleği nasıl oluşturduğu tartışılacaktır. Son olarak ise kültürel belleğin sürdürülmesinde yer adlarının oynadığı rolün doğası üzerinde durulacaktır. Hafıza birçoğumuz için bireysel bir olgudur. Bu yaygın bakışa göre hafıza bireylerin geçmişte yaşadığı deneyimleri içeren kişisel bir birikimdir. Ancak son dönemlerde yapılan çalışmalar hafızanın bireysel çerçevenin dışına taşan bir olgu olduğu ve toplumsal bir boyutunun da bulunduğunu göstermektedir. Günümüz alanyazınında bireysel hafızanın yanında bir toplumsal/kolektif hafızanın varlığı düşüncesi önemli ölçüde kabul görmektedir (Chua et al., 2006; Gutchess et al., 2006; Masuda and Nisbett, 2001; Wang and Conway, 2004). Toplumsal / Kolektif hafıza konusunda en önemli iddiayı ortaya koyan ise Maurice Halbwacs olmuştur. Halbwacs'a göre "Bireysel hafızanın oluşması ve korunması için şart olan toplumsal çerçevedir. Mutlak yalnızlık içinde büyüyen bireyin hafızası olmaz" (Halbwacs'dan aktaran Sancar 2010). Çünkü hatıra olarak tanımlanabilecek her fiil başka bireylere ihtiyaç duymaktadır. Connerton (1999) da bireysel olarak görülen tüm hatırlamaların aslında bir parçası olduğumuz ya da bir parçası edildiğimiz maddi ve manevi tüm değerlerle gerçekleştiğini belirtmektedir. Assmann (2001), bu noktadan hareketle toplumların kültürel bellekleri olduğunu dile getirir. Kültürel bellek biz kavramının oluşmasında önemli bir işlev üstlenmektedir. 'Biz'i inşa etmek 'öteki'nden farklılığın ortaya konulmasını gerektirir. Bu da ancak 'biz'e ait geleneğin oluşturulması ve yaşatılması ile mümkündür. Geleneğin yaşayabilmesi geçmişle ilişkinin sürekli olarak canlı kalması, kopmaması ile mümkündür. Bu anlamda kültürel bellek geçmişle bugün arasında bir köprü işlevi görmektedir ve hem geleneğin oluşmasına hem de geleneğin kökleri ile -geçmişle- ilişki kurulmasına yardımcı olmaktadır. Bu ilişki sayesinde toplum kendine ait değerlerin süreklilik arz ettiği hissine kapılmakta ve kültürel anlamda bir güven hissetmektedir. Connerton (1999) çalışmasında Comte'ye referansla zihinsel dengemizin her şeyden önce gündelik hayatta ilişki içinde bulunduğumuz fiziksel nesnelere pek az değişimlerine ya da hiç değişmemelerine bağlı olduğunu tartışır. Bu durum bize bir süreklilik ve de değişmezlik imgesi vermektedir. Her ne kadar zihinsel dengemizin günlük ilişki içinde olduğumuz 'fiziksel' nesnelere hiç ya da çok az değişmesine bağlı olduğu iddia edilse de buradaki 'fiziksel' kaydı tartışılmaya değerdir. Çünkü yer adları gibi 'fiziksel' olmayan ama günlük hayatta her gün ilişki içinde olduğumuz unsurlar da zihinsel dengemizin sağlanabilmesi için gereklidir. Yani yüzyıllardır değişmeyen yer adları da ait olduğu toplumun bireyleri için bir süreklilik hissi yaratarak zihinsel dengelerinin korunmasına yardımcı olmaktadır. Bu his bir yandan ait olduğu toplum ile

---

* İletişim yazarı: M. GÜLBETEKİN, e-posta: mgulbetekin@gmail.com

aidiyet bağlarının kopmadığını bir yandan da içinde olduğu düzenin değişmediği hissini vererek bir tür güven ortamı düşüncesini canlı tutmaktadır. Bu noktada hem birey hem de toplum için süreklilik kavramının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu manada süreklilik ancak hatırlamak ya da unutulmamak ile mümkündür. Bu sebepten toplumlar “Kültürel Bellek”lerini canlı tutmak isterler. Bu genç nesillere kültür aktarımı ve toplumun sürekli olarak yeniden üretilmesi için elzemdir. Kültürel Belleğin canlı kalabilmesi için danslar, oyunlar, gelenekler, maskeler, resimler, ritimler, yeme-içme, mekânlar- alanlar, geleneksel giysiler, dövmeler, takılar, silahlar ve benzeri şeyler kullanılır. Görüldüğü gibi Kültürel Belleğin canlı kalabilmesi için sayılan şeyler içinde mekânlar-alanlar da bulunmaktadır. Çünkü bazı mekânlar ya da alanlar toplumun belleğinin canlandığı yerlerdir. Bir savaşta mağlubiyetin alındığı yer, bir zaferin kazanıldığı yer, bir anlaşmanın imzalandığı yer, anıtkabirler vb. toplumsal hafızanın yaşadığı mekânlardır. Bu mekânların varlığı bir yandan toplumda süreklilik imgesini yaratmak diğer yandan ise kültürel belleğin yaşamaya devam etmesine katkıda bulunmaktadır. Çünkü Kültürel Bellek var olduğu sürece toplumsal kimlik yaşamaya devam eder. Tarihi süreçte kültürel belleğini koruyamayan toplumlar ya da kültürler kimliklerini devam ettiremeyecek ve tarih sahnesinden çekileceklerdir. Bu bağlamda Kültürel Belleğin hem oluşmasında hem de nesiller boyu canlı tutularak sonraki nesillere aktarılmasında en fazla kullanılan enstrümanlardan biri de yer adlarıdır. Çünkü ait oldukları toplumların binlerce yıllık yaşanmışlıklarının ürünü olan yer adları bu manada bireysel değil kolektif tecrübenin ürünleri olarak kolektif hafızanın kaydedildiği yerlerdir.

Anahtar Kelimeler: Yer Adları, Mekân, Hafıza, Kültürel Coğrafya, Kültürel Bellek.

Abstract

The purpose of this study is to explain theoretically the relationship between place names and cultural memory that is constructed collectively. To this end, we will first touch upon autobiographical and social memory. Then we will argue about how cultural memory is created as a result of social memory in the light of psychological factors affecting the process of the construction of tradition. Finally the nature of the role of place names play in the continuity of cultural memory will be discussed. For many of us memory is a autobiographical phenomenon. According to this common view, memory results from previous experiences of the self. However, the recent studies show that memory could not reduced to individual framework only but embraces social dimension too. The existence of social memory in addition to self-memory is a widely accepted idea in the current literature (Chua et al., 2006; Gutchess et al., 2006; Masuda and Nisbett, 2001; Wang and Conway, 2004). The most important assertion about the social/collective memory is put forward by Maurice Halbwacs. According to him, “social environment is a required condition for the construction and protection of self-memory. An individual who has grown up in absolute isolation cannot have a memory” because every deed that could be described as memory needs to be related to other individuals. Similarly, Connerton (1999) argues that recalling of all kinds that are associated with the self result from material and morale values that we are part of or we are made to be part of. Assmann (2001) asserts that societies have cultural memories.